

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

***Анотація.** Розглядаються проблеми забезпечення технічними засобами сільськогосподарських підприємств. Особлива увага приділена оцінці проблем незадовільного забезпечення технікою підприємств різних організаційно-правових форм господарювання.*

***Ключові слова:** сільськогосподарська техніка, сільськогосподарські підприємства, виробництво, знос.*

Постановка проблеми. Розглядати стан парку сільськогосподарської техніки України варто з точки зору історичної об'єктивності, а вона говорить, що виробничі потужності більшості сільськогосподарських компаній формувались ще за часів СРСР. Це означає, що середній термін служби обладнання та техніки на більшості підприємств у два рази перевищив нормативний.

Рівень оновлення парку техніки на початку 90-х рр. складав не більше 2% за рік. У середині 2000-х і до фінансової кризи рівень оновлення основних фондів суттєво виріс у зв'язку з ростом об'ємів виробництва сільськогосподарської продукції і виходом на ринок крупних гравців, але вже у 2009 р. цей показник значно скоротився.

При цьому у сільському господарстві скорочення закупівель техніки не так було пов'язано з уповільненням темпів росту, як з призупинкою банківського кредитування і невпевненістю в темпах розвитку економіки в цілому.

Відновлення до кризового стану закупівель техніки варто очікувати після повного відновлення банківського кредитування і нормалізації державної політики відносно експортерів і виробників сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти проблеми забезпечення сільськогосподарського виробництва основними видами техніки знайшли відображення в працях: В.Г. Більського,

Є.А. Бузовського, П.М. Гарасима, В.А. Горемикіна, Я.С. Гукова, П.А. Денисенка, М.В. Зубця, Ю.О. Конкіна, В.І. Кравчука, Г.А. Лісовського, М.Г. Лобаса, М.Й. Маліка, М. Молодика, В.М. Петрова, В.О. Питулька, Л.В. Погорілого, І.В. Тивоненка, П.Т. Саблука, В.П. Ситника, С.С. Черепанова та ін.

Незважаючи на безумовну значущість проведених досліджень залишаються дискусійними питання щодо забезпеченні сільськогосподарських товаровиробників різних форм господарювання технічними засобами. Це дає підстави стверджувати, що дана проблема потребує проведення даного дослідження.

Ціль роботи: здійснити оцінку сучасного стану парку техніки сільськогосподарських підприємств та запропонувати шляхи по ефективному використанні наявних технічних засобів.

Виклад основного матеріалу. Нині парк сільськогосподарської техніки, що використовується у процесі виробництва, нараховує близько 1 млн. одиниць машин та обладнання. Що стосується цільового сегмента дослідження, то парк такої техніки нараховує більш ніж 500 тис. шт. (табл.1).

Розглядаючи наявність сільськогосподарської техніки на підприємствах, варто відзначити, що основна частина тракторів зареєстровані у господарських товариствах та фермерських господарствах. Найменша кількість тракторів задіяні на державних сільськогосподарських підприємствах (табл.2).

Майже половина посівної техніки знаходиться у користуванні також господарських товариств. При цьому тільки 2,3% всіх сівалок зареєстровано на державних підприємствах. Подібна ситуація і у сегменті зернозбиральних комбайнів.

Таким чином, найбільша кількість техніки перебуває у власності господарських товариств та фермерських господарств, а найменша кількість - державних підприємств.

Таблиця 1

Парк техніки України в сільськогосподарських підприємствах, шт.

Види техніки	Рік					2010 р. проти 2006 р, %
	2006	2007	2008	2009	2010	
Трактори всіх марок, включаючи трактори, на яких змонтовані машини	201310	186767	177401	168532	151287	75,2
трактори без тракторів на яких, змонтовані машини	182552	169953	161800	153791	137757	75,5
трактори, на яких змонтовані машини	18758	16814	15601	14741	13530	72,1
Тракторні причеми	112849	100037	91562	84968	70879	62,8
Сівалки всіх видів	91043	85155	81810	77807	72366	79,5
Картоплесаджалки	3615	3207	2885	2664	2200	60,9
Дощувальні машини та установки (без поливних)	4643	4314	4295	4145	4480	96,5
Сінокосарки тракторні	12586	11351	10618	9983	8178	65,0
Жатки валкові	21110	18926	17571	16332	15225	72,1
Комбайни:	64047	58336	54319	50495	45291	70,7
зернозбиральні	44252	41032	39091	36783	32750	74,0
кукурудзозбиральні	4179	3637	3174	2857	2548	61,0
кормозбиральні	12960	11300	9978	8967	7841	60,5
льонозбиральні	918	820	716	631	458	49,9
картоплезбиральні	1738	1547	1360	1257	1694	97,5
Бурякозбиральні машини	7701	6583	5774	5083	4240	55,1

Наявність сільськогосподарської техніки у сільськогосподарських підприємствах за організаційно-правовою формою господарювання у 2010 р., шт.

Види техніки	с/г підприємства, всього	У т.ч.					
		Господарські товариства	Приватні підприємства	Виробничі кооперативи	Фермерські господарства	Державні підприємства	Підприємства інших форм господарювання
Трактори всіх марок	151287	67724	23567	10355	29254	4875	15512
Тракторні причепи	70879	32793	11325	6940	10194	2264	7363
Сівалки всіх видів	72366	32362	11793	5000	15453	1676	6082
Картоплесаджалки	2200	731	329	218	605	51	266
Дощувальні машини та установки (без поливних)	4480	2177	674	483	381	335	430
Сінокосарки тракторні	8178	3569	1402	700	1428	294	785
Жатки валкові	15225	6905	2561	1374	2824	419	1142
Комбайни зернозбиральні	32750	13627	5636	2484	7743	763	2497
Бурякозбиральні машини	4240	1939	829	320	766	86	300

Розглядаючи парк техніки фермерських господарств, варто відзначити переважаючу роль тракторів. У власності даних підприємств перебував значна кількість посівної техніки - а саме 21% від загального парку сівалок в Україні, та значна кількість зернозбиральних комбайнів (23,6%), незважаючи на щорічне їх скорочення.

Однією з головних проблем розвитку сільського господарства є значні темпи вибуття техніки [1, С. 35]. Фактичний темп вибуття машин складає 8-11% на рік, що більш ніж у 2 рази перевищує показник оновлення парку (4% на рік). Логічним наслідком можна вважати яскраво виражене скорочення машинно-тракторного парку.

У порівнянні з 1990 р. кількість техніки в експлуатації скоротилась більше ніж у 2,5 рази:

- трактори - в 3,1 рази;
- зерно- та кормозбиральні комбайни - у 2,7 та 3,0 рази відповідно;

- плуги тракторні - в 4,1 рази;
- культиватори - у 3,7 рази;
- тракторні сіялки - у 3,3 рази;
- обладнання для тваринництва - у 3,4 рази;
- обладнання для поливу - у 6,2 рази;
- розкидувачі мінеральних добрив - у 3,8 разів.

Позитивна динаміка в розрізі парку сільськогосподарської техніки спостерігається лише в сегменті картоплезбиральних комбайнів та техніки для тваринництва, розмір парку якої виріс у 2010 р.

Кількісне та якісне зменшення машино-тракторного парку призвело до збільшення навантаження на техніку (у порівнянні з 1991 р. - більше ніж у 2 рази) у розрахунку на одиницю площі ріллі. Так, на 1000 га посівних площ припадає 4 од. комбайнів (при цьому у Канаді - 7,6; Італії та Великобританії - 13; Нідерландах - 15; Франції і США - 19; Німеччині - 28) та 9 од. тракторів (у Польщі - 93,3; Німеччині - 87,4; Франції - 68,7; Великобританії-84,7) [2, С.123].

Низька технічна забезпеченість сільськогосподарських підприємств призводить до розтягувань термінів проведення сільськогосподарських робіт, погіршення їх якості, значних втрат врожаю та зниження урожайності сільськогосподарських культур [3]. Так, збирання врожаю здійснюється комбайнами протягом 20 днів, а не 5-7 як потребується. Це також пояснюється тим, що парк техніки не забезпечує 100% потреби споживачів. Так, парк тракторів складає лише 45% від потреби сільського господарства, зернозбиральних комбайнів - 48%, кормозбиральних комбайнів - 75%, косарок - 66%, преспідбірників - 85%, жаток - 46%, плугів - 37%, сівалок - 66%, За іншими видами техніки ступінь забезпеченості потреб коливається у межах від 35 до 60% (табл.3).

Технологічна потреба АПК в основних технічних засобах станом на 2011 р.

Види сільськогосподарської техніки	Технологічна потреба		Щорічна потреба	
	тис. шт.	млрд. грн.	тис. шт.	млрд. грн.
Трактори	420	62,48	42	6,24
Комбайни зернозбиральні	75	39,04	7,5	3,9
Приставки до зернозбиральних комбайнів	33,3	1,76	3,3	0,18
Жниварки валкові	36,2	0,78	3,6	0,08
Машини для заготівлі сіна та соломи	134,1	3,89	13,4	0,39
Комбайни кормозбиральні	24	4,68	2,4	0,47
Техніка для вирощування картоплі	19,6	0,33	2	0,03
Комбайни льонозбиральні	7,3	0,44	0,7	0,04
Плуги загального призначення	115,4	0,69	11,5	0,07
Ґрунтообробні комбіновані машини	105,8	3,24	10,6	0,32
Борони дискові	53,4	2,27	5,3	0,23
Культиватори	118,8	1,71	11,9	0,17
Сівалки	181,3	6,71	18,1	0,67
Машини для внесення добрив	92,6	2,76	9,3	0,28
Машини для хімічного захисту рослин	33,1	0,66	3,3	0,07
Коренезбиральні машини	24,5	3,29	2,5	0,33
Причепи тракторні	135	2,44	13,5	0,24

Одним зі стримуючих факторів розвитку сільського господарства України варто відзначити не лише скорочення машинно-тракторного парку, але й щорічне зменшення енергетичних потужностей сільськогосподарських підприємств. Так, якщо у 2006 р. енергетичні потужності сільського господарства склали 43583 тис. кВт, то до 2010 р. вони зменшились на 15,7 % і склали 36739 тис. кВт. Хоча у розрахунку на одне підприємство у 2010р. відбулося значне зростання енергетичних потужностей, що свідчить про консолідацію галузі та зменшення кількості операторів ринку (табл.4).

Основну частину потужностей складають двигуни автомобілів та тракторів, а найменшу частину - робоча худоба у перерахунку на механічну силу.

У розрізі організаційно-правових форм підприємств найбільшим обсягом енергетичних потужностей володіють господарські товариства - майже половина усіх потужностей у розрізі їх видів.

Енергетичні потужності у сільськогосподарських підприємствах, тис. кВт

Показники	Рік				2010р. проти 2007р. у,%
	2007	2008	2009	2010	
Енергетичні потужності - всього	43583	41120	39651	38251	87,8
у тому числі					
двигуни тракторів	14031	13285	12929	12466	88,8
двигуни комбайнів і самохідних машин	6653	6291	6184	5919	89,0
двигуни автомобілів	15710	14659	13975	13507	86,0
інші механічні двигуни	439	397	366	368	83,8
електродвигуни і електроустановки	6716	6463	6176	5973	88,9
робоча худоба в перерахунку на механічну силу	34	25	21	18	52,9
Енергетичні потужності в розрахунку на 1 підприємство, кВт	1300	1263	1255	1276	98,2

Проте у розрахунку на одне підприємство найбільшим обсягом потужностей (4399 кВт на 1 підприємство) володіють державні сільськогосподарські підприємства.

Наступною проблемою розвитку галузі сільського господарства є високий ступінь зносу техніки. Типовим явищем для машинно-тракторного парку в регіонах країни являється його вимушена експлуатація за межами амортизаційного терміну замість необхідного списання [4, С.277]. При цьому зазвичай нормативним терміном використання техніки вважається межа 15 років.

Середній показник зносу техніки у вітчизняному сільському господарстві складає 70%. При цьому для тракторів цей показник сягає 77,57%, а для комбайнів - 70,56%.

Парк тракторів вважається більш зношеним, кількість техніки, що має вік більше за 20 років складає 50,05% від загальної кількості. Для комбайнів даний показник складає 44,81%. При цьому парк тракторів в загальному має більший вік, про що свідчить менші частки більш нової техніки у загальній структурі.

Варто зазначити, що переважна частина українських машин та обладнання розроблена та випускається з 70-80-хх рр. минулого століття і не може відповідати потребам сучасного аграрного виробництва.

Таким чином, недостатнє надходження нової техніки на господарства стримує списання застарілої та сприяє збільшенню ступеня зносу тієї, що є в наявності. В більшості підприємств ступінь зносу сільськогосподарської техніки наближається до критичного стану і значна її частина, що використовується, має бути змінена [5, С.47]. Парк сільськогосподарських машин майже не поповнюється через брак запасних частин, нових вузлів, агрегатів. Господарства нині втрачають великі кошти на їх придбання та ремонт наявної техніки.

Враховуючи те, що ступінь зносу сільськогосподарської техніки прямо пропорційно впливає на ефективність її використання через певну кількість необхідних запчастин та паливо-мастильних матеріалів під час експлуатації, то стає зрозумілим, чому збільшуються витрати на виробництво продукції та знижується рівень ефективності виробництва. При цьому через технічну несправність з наявних машин в аграрних підприємствах четверта частина не використовується, в результаті чого забезпечення ними зменшується до 36-47%.

Основними причинами такого кризового стану оновлення машино-тракторного парку є: суттєве зниження платоспроможного попиту на сільськогосподарську техніку в результаті диспаритету цін; неможливість отримання кредитів, оскільки немає реальних гарантій їх повернення; зменшення інвестицій в сільське господарство; відсутність довгострокової стратегії та інноваційної політики держави в розвитку сільського господарства; відсутність найбільш ефективних форм державної підтримки і проектів.

У зв'язку зі зростаючим рівнем споживання продуктів сільського господарства виникає потреба збільшення сільськогосподарського виробництва. Тому важливим завданням економічного розвитку є відновлення парку с/г техніки. При цьому для нормального відтворення технічних засобів аграрним підприємствам необхідно щорічно купувати їх не менше 8 -10 % від наявних, а списувати - не більше 6 - 8%.

Для оновлення машинно-тракторного парку аграрних підприємств на рівні технологічної потреби необхідно щорічно купувати машини і обладнання на суму понад 15 млрд. грн. Із них на оновлення парку тракторів - 3,0 - 3,5 млрд. грн., зернозбиральних комбайнів - 3,5 - 4,0, бурякозбиральних машин 0,35 - 0,4, кормозбиральних - 1,0, машин для тваринництва - 1,0, техніки загального призначення – 2-3 млрд. грн. Крім цього, для підтримання машинно-тракторного парку в працездатному стані потрібно 2,0 - 2,5 млрд. грн. на закупівлю запасних частин і ремонтних матеріалів.

Забезпечення аграрних товаровиробників матеріально-технічними ресурсами у даний час повинно спрямовуватися на створення умов для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва за рахунок потужної матеріально-технічної бази і дозволяти дійове відтворення ресурсів. Для цього необхідно сформувані і забезпечити належне функціонування відповідних ринків ресурсів для аграрного виробництва, а саме: технічних засобів, складовою часткою якого є ринок вживаної техніки; засобів захисту рослин, органічних та мінеральних добрив; паливо-мастильних матеріалів; техніко-технологічних послуг тощо.

Для збереження сільськогосподарської техніки в аграрних підприємствах необхідно припинити списання і передачу в металобрухт тракторів та іншої сільськогосподарської техніки в робочому стані стару техніку необхідно підтримувати за рахунок відновлювальних ремонтів з використанням нових деталей та компонентів конструкцій.

Слід зазначити, що в середньому тільки 20% деталей машин, що потребують капітального ремонту підлягають вибраковці, 25 - 40 % придатні для подальшої експлуатації, а інші, можна відновлювати. В процесі відновлення число операцій скорочується в 5 - 8 разів в порівнянні з виготовленням нових деталей, а собівартість не перевищує 40 - 70% вартості при ресурсі відновлених деталей 80 - 90% нового виробу.

Висновки. В умовах стрімкого скорочення кількісного й якісного складу технічних засобів, окремим підприємствам не під силу придбати високоякісну

потужну техніку. Отже, досить важливим завданням є створення в регіонах мережі підрядних організацій і підприємств, які б на договірних засадах надавали широкий спектр послуг всім категоріям сільськогосподарських товаровиробників у своєчасному та якісному проведенні механізованих робіт; обробіток ґрунту, сівба зернових, технічних і кормових культур, збирання врожаю тощо. Ці підприємства повинні бути укомплектовані високопродуктивними тракторами, зерно-, буряко- та кормозбиральними комбайнами та іншою потужною технікою.

Література

1. Безус Р.М. Фінансове забезпечення оновлення матеріально – технічної бази аграрних підприємств за допомогою лізингу / Р.М.Безус // Економіка та держава. – 2008. – №10.– с. 34-36.
2. Ринок сільськогосподарської техніки: проблеми становлення / В. П. Яковенко, Я. К. Білоусько, Г. М. Підлісецький, В. Л. Товстопят та ін. ; за ред. Г. М. Підлісецького. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 220 с.
3. Система матеріально-технічного забезпечення в Україні та формування ринку засобів виробництва / Аграрний сектор України. 10.04 2009.– с. 15. – Режим доступу: <http://www.AgroUa.net>;
4. Чехова І. В. Поновлення основних засобів підприємств галузі АПК : лізинг або кредит / І. В. Чехова //Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2007. – № 2. – С. 275–278.
5. Яковенко В.П. Розвиток матеріально-технічної бази АПК / В.П. Яковенко // Вісник аграрної науки. – 2004. – № 4. – С. 45 – 49.

Аннотація. Рассматриваются проблемы обеспечения техническими средствами сельскохозяйственных предприятий. Особое внимание уделено оценке проблем неудовлетворительного обеспечения техникой предприятий различных организационно-правовых форм хозяйствования.

Ключевые слова: сільськогосподарська техніка, сільськогосподарські підприємства, виробництво, износ.

Summary. The problems of technical means of agricultural enterprises. Particular attention is paid to problems of poor evaluating software technology companies of different legal forms of business.

Keywords: agricultural machinery, farms, manufacturing, demolition.